

gy fiatal gazda és felesége, a „Hősök“ (ez Terescsényi György regényének címe) küzdik fel magukat egyre magasabbra. Ennek az otthont teremtő harcnak egyik legmegindítóbb fejezetét adjuk.

Oldalt, a ház mellett nézte ki a gödör helyét, vette az ásót és kiemelte az első nyomot. Amikor mélyebbre akart hatolni, a termőréteg és a sárga agyag között egyszerre csak hosszúkás, két végén bunkós csontot emelt ki az ásó a földből. Felvette a csontot, forgatta, nézte:

— Különös egy csont, — csóválta fejét, de aztán elhajította és tovább ásott.

Kisvártatva előkerült egy másik csontdarab. Egy lapockarész háromszögletes darabja, benne a forgó lyukával és a hátlapján végigvonuló dudorodással... Most már megdöbbsent és abbahagyva a munkát, sokáig vizsgálgatta, kapargálta a leletet.

— Milyen csont ez? — kérdezte magától és lassankint világosodni kezdett elméjében a sejtés. Hogy biztosabban meggyőzze magát, újra előkotorta az előbb talált hosszúkását a ráhányt göröngyök alól... Összemérte a két csontot... a hosszabbik bunkóját beleillesztette a lapocka forgójába.

— Nini, — döbbsent meg most már és hideg borsódzás kezdett szaladgálni fel és alá a hátgerincén.

A két csont összeillett, tökéletesen egymáshoz tartozott. Formája, nagysága nem volt hasonlatos egyetlen állatéhoz sem. A kutya-csont vékony, a marháé vastag... Másforma állat váza nem igen kerülhetett itten a föld alá...

Semmi kétség... Emberi csontokat tart a kezében.

— Embercsontok, — suttogta maga elé és hirtelen feltámadó aggodalmában, mint minden hasonló helyzetben, párját szólította:

— Valér! Valér, te!

— Itt vagyok! — kiáltotta vissza a ház mögül.

— Gyere hamar!

— Mi az? futott oda a másik.

Eléje tartotta a csontokat. Riadtan kérdezte:

— Mi az? — futott oda a másik.

— Csontok, — felelte Valér.

— De milyen csontok? Hallod-e? Láttál te már ilyen állat-csontokat?

— Nem én, — révedt el és szemében látszott, hogy ő is sejt már, miről van szó.

— Nahát ilyent... Mit gondolsz, na?

— Emberek csontjai, — röppent el a hang.

— Én is azt mondom... Itt a földben... Ebben a puszta földben...

— Talán temető lehetett erre... Vagy...

— Majd meglássuk...

Lázasan tovább ásott, az asszony is ásóért szaladt és vigyázva keresték a többit...

Akkor az asszony ásójának hegye tompán kapart valamit... Alátaszította, kiemelte... És a hantok között, mint egyetlen földdel megtöltött korsóalj, egy emberi koponya volt látható. Egy koponyatető, a két szem gödrével, az orr keskeny nyílásával... Az állkapocs hiányzott róla...

Kihullott kezükből az ásó és összekapaszkodtak a dermedt kíváncsiság izgalmában:

— Itt ember volt eltemetve...

— Vagy emberek...

Végre András odanyúlt és kezébe véve, felemelte a koponyát...

— Hej, haj... — révedeztek és nézték...

Aztán vigyázva odatéve a két csont mellé, tovább ástak meg-megújuló érdeklődéssel. Nemsokára előkerült a gödörből valami nagyon öreg korsó hasadozott csempéje, aztán sajtószerű alakú csatok és kapcsok rézből. Több csontot is találtak még, csigolyadarakokat, ujjpereceket, bordákat... Több mint másfél órája túrták azon a helyen a földet, régen elhagyva a meszesgödör eredeti négy-szögét. Előkerült egy másik koponya is, valamivel kisebb az előbbinél. Aztán újabb cserépdarabok, patinás, zsugorodott tük, gombok, kapcsok...

— Sejtem én már, hogy mik ezek?

— Mik?

— Régi, nagyon régi sírok... A múzeumban láttam ilyeneket. Ezek nagyon régi emberek csontja itten... A gombok és rezek a ruháikon voltak, a fazekakat is odatették melléjük... Akkoriban ez lehetett a szokás...

— Így van valahogy...

— Bizonyosan így...

Megilletődve nézegették az egy halomba gyűjtött sűrű csont-csomót.

...Emberi nyomok ezen a puszta tájon... mégpedig régi, nagyon régi emberek nyomai... Mert András nem csalódott. Elődeik, ősapáik és ükapáik ükapáinak csontjaira bukkantak itten... Testvéreik időtálló földi maradványaira. Megtárták őseik sírjait és a roppant távolság felsejülő ködében lelkük kirajzolta a régi-régi halottnak életét.

Buzogány, kard, nyílhegy nem volt velük eltemetve, tehát békés emberek voltak. Ugyanezen a tájon, ugyanezek az elsüllyedő földhajlatokon és minden bizonnyal ugyanúgy túrva, szántva, vetve a földet, éltek az ő őseik. Békés szántóvetők és pásztorok. Hajlékot emeltek maguknak az erdőszéleken, a tisztások enyhe magaslatain. Köröskörül ma is szinte ugyanaz a termőföld borítja be a látóhatárt, éppen csak hogy száz meg százestendők egymásután vonuló sora akasztotta bele a mulandóság rétegeket forgató ekevasát. Így for-

gatja, keveri az idő a földet, leszántja a felül lévő tarlót, az elhasznált növényzetet, az elpusztuló és sirbahulló életek millióit... Ledönti, elnyeli, visszaöleli az emberek nemzetiségeit, csoportjait és fajtáit. Népeket nyel el és más népeket sarjaszt ki megint, mint ahogy a szántóvető válogatja a vetések forgóit: búza, kukorica, rét... megint répa, burgonya, árpa...

Forognak a forgók, jönnek és eltűnnek a fajták, csak az élet él... Úgy bizony... ez a határ mindig zöld volt és emberek, állatok, madarak, bogarak éltek és mozogtak a végtelen-zöld mezőben...

Most ők... Most ők ketten vetették meg lábukat a parlag tetején. Felépítették házukat, mint ahogyan az őszanya lugast készített párjának és magának az Édenkert örökre lezárt kapuján túl. Ma ők kapaszkodtak meg ezekben a változatlan rögökben a változatlan égbolt roppant templomkupolája alatt...

Ez a törvény és ők engedelmeskedtek neki.

Meg fognak születni gyermekeik és gyermekeiknek a gyermekei. Hosszú, hosszú... beláthatatlan hosszú sorban... születnek, halnak, megint születnek a földön. Mikor aztán majd nem fog születni több, akkor úgy lehet egy darabig, a végtelen idő egy ötven, vagy százéves pillanatáig, ember nélkül marad a tájék. Ekkor egy hatalmas csillagzat le fog szaladni az égről és egy család, egy törzs, vagy egy nép el fog tűnni a föld színéről. Jön az idő az ekével és a mozdulatlan, erőtlen, szétszóródott nemzetségeket beszántja a felszín alá... Így peregnek, harmatoznak az esztendők, százesztendők, ezeresztendők... A nép pedig addig marad a földek felszínén, ameddig csak akar. Ameddig két erős lábán áll a rögök tetején, felszegi fejét a csillagokra és felemeli orcáját a nap felé, mondván:

— Élni akarok:

Akkor maradhat. És soha nem volt, nem is következik el az, hogy mégis mennie kellene, mégis le kellene bújni a föld alá. Lehet, hogy viharok támadnak fel és elviszik, elsodorják messzi tájékokra. Am mindenütt ott a föld, mindenütt meg lehet benne fogózkodni, mint a pitypang kicsinyke kaszátbóbitás magja... Oh, az élet örökkévaló és csak azok halnak meg, akik nem kívánnak tovább élni benne.

A föld széles hátán ez az egyetlen mindent átható szózat, a Lélek hangja, aki lebegve szállott és száll most is a vizek felett. Orkánok bömbölő szózatával, surranó szellők sóhajával mondja ezt az egyetlen szót:

— Élj!

Ez a parancs, ez az egyetlen és örökkévaló ige. Ezt sugározzák a feltárult egek roppant öblei, ezt a csillagzatok remegő derengése, ezt zizegi a kérész szárnya, ezt csipogja a légből roppant madár.

Aki akar, az marad, aki elfáradt, az meghal... Úgy hal meg, hogy nem is támad fel soha többé: Jön az idő az ekével és aláfordítja a hantot...

... Megilletődve nézték a halomba gyűjtött szürke csontcsomót...

Akkor megszólalt András:

— Temessük vissza őket...

— Temessük vissza, — ismételte az asszony.

Megragadták az ásót és oldalt, a házfal védett helyén, az üres fal alatt, mély sirt ástak. Valér egy tiszta gyolcsdarabot hozott, ebbe szépen belegöngyölték a csontokat és lebocsátották a sirba.

— Fényeskedjék nekik az örök világosság...

Elhantolták és földdel egyenlővé tették a sirt. Nem emeltek föléje halmot, keresztet sem tűztek a tetejébe.

Mégis a sir felett megállva, imára fonták ujjait és elmondták a hitük megvallására rendelt ígéket az Egy Istenről és annak egy-
szülött Fiáról...

Így találkoztak öseikkel...

Haranghy Jenő rajza